

Siedlaczek-Szwed, Aleksandra

Towarzystwo Polskiej Macierzy Szkolnej Ziemi Wileńskiej w Drugiej Rzeczypospolitej

---

Prace Naukowe AJD. Pedagogika 17, 189-197

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Aleksandra SIEDLACZEK-SZWED

Towarzystwo Polskiej Macierzy Szkolnej Ziemi Wileńskiej w Drugiej Rzeczypospolitej

Najbardziej znaczącą organizacją oświatową i opiekuńczą na terenie Królestwa Polskiego była niewątpliwie Polska Macierz Szkolna. Macierz Polska (nazwa najwcześniejsza) powstała w 1882 roku we Lwowie z inicjatywy Józefa I. Kraszewskiego. Podobnie jak na innych terenach, także na Ziemi Wileńskiej miała na celu krzewienie i popieranie oświaty w duchu chrześcijańskim i narodowym oraz otaczanie moralną i materialną opieką kształcącej się młodzieży. Macierz, pozostając poza wszystkimi stronnictwami politycznymi, prowadziła działalność oświatową, przede wszystkim wśród ludu. Terenem działalności były województwa: wileńskie, nowogródzkie i białostockie, a jej siedzibą Wilno.

Statut Towarzystwa Polskiej Macierzy Szkolnej Ziemi Wschodnich został uchwalony przez Zebranie Organizacyjne w Wilnie 21 sierpnia 1919 roku, a następnie zalegalizowany na zasadzie decyzji Komisarza Generalnego Ziemi Wschodnich 7 listopada 1919 roku¹. Natomiast na mocy decyzji wojewody wileńskiego z 9 października 1937 roku zostało wpisane do rejestru stowarzyszeń Wileńskiego Urzędu Wojewódzkiego pod nr. 2100².

Dla urzeczywistnienia swojego celu miało prawo zakładać, utrzymywać i popierać schroniska oraz ochronki dla dzieci w wieku przedszkolnym, bursy i internaty dla dzieci szkół powszechnych, organizować kursy dla dorosłych, seminaria nauczycielskie i ochroniarskie, szkoły średnie i wyższe wszelkiego typu, a także czytelnie ludowe i biblioteki. Poza tym zakładało domy ludowe dla ce-

---

¹ Litewskie Centralne Państwowe Archiwum – Lietuvos Centrinis Valstybes Archyvas (dalej: LCVA), zespół akt: 53 Starostwo Grodzkie Miasta Wilna Rzeczpospolita Polska (Vilniaus Miesto Seniunija Lenkijos Republika), t. 1594, Towarzystwo Polskiej Macierzy; LCVA, zespół 172, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wileńskiego. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Rzeczpospolita Polska.

² LCVA, zespół 53, t. 3027, Towarzystwo Macierzy Szkolnej.

łów wzajemnej pomocy, oświaty i zabawy towarzyskiej. Urządzało odczyty i wykłady, wydawało i rozpowszechniało polskie podręczniki, czasopisma naukowe, pedagogiczne i ludowe. Również udzielało kształcącej się młodzieży stypendiów i zapomóg. Zajmowało się także układaniem projektów budowy szkół i urządzeń szkolnych, jak i nadzorowaniem ich wykonania. Ogłaszało konkursy, potrzebne do osiągnięcia celów Macierzy. Towarzystwo miało osobowość prawną, mogło posiadać wszelki majątek ruchomy i nieruchomy oraz nabywać i sprzedawać nieruchomości.

Zarząd starał się zainteresować i pociągnąć do współpracy szersze koła społeczeństwa. O pracach Macierzy informowały liczne komunikaty, artykuły i notatki, życzliwie umieszczane przez miejscową prasę, a nawet i zamiejscową oraz rozgłośnie radiowe. Zewnętrznym wyrazem wzrostu zainteresowania społeczeństwa do prac Macierzy było zwiększenie się ofiarności na cele Towarzystwa miejscowych organizacji i osób. Również władze województwa otaczały działalność Macierzy opieką. Pomoc okazywało także duchowieństwo Kościoła katolickiego³.

Na wsi, w koloniach i osadach województw wschodnich istniały, oprócz szkół państwowych, szkoły prywatne Polskiej Macierzy Szkolnej. Ich liczba była ciągle mała w stosunku do potrzeb, bowiem wiele miejscowości było pozbawionych szkoły. Polska Macierz Szkolna obejmowała swoją działalnością, oprócz województw centralnych, województwa: wołyńskie, poleskie, nowogródzkie i wileńskie. W tych województwach, oraz w części województwa białostockiego, obok zadań oświatowych występowały też ważne cele narodowe i państwowe, realizowane przez Polską Macierz Szkolną. Na tych obszarach istniała konieczność wzmocnienia nie tylko aktualnego dorobku kulturalnego, lecz trzeba było rozszerzyć zasięg korzystnych wpływów wychowawczych na kształtowanie patriotycznych postaw ich mieszkańców. I z tych też powodów praca oświatowa Polskiej Macierzy Szkolnej na obszarze Kresów nie mogła ulec osłabieniu w żadnej formie działania, lecz przeciwnie, musiała być realizowana bardzo intensywnie, a zarazem ukierunkowana na pozyskiwanie dla realizacji swoich celów jak najwięcej ofiarnych, ideowo usposobionych ludzi oraz gromadzenie środków materialnych. Oznacza to, że terenowe koła Polskiej Macierzy Szkolnej na obszarze Kresów zrzeszały grono ludzi, odczuwających potrzebę służebnej pracy na rzecz dobra publicznego. Trudniej jednak było liczyć na zwiększone wpływy finansowe, bo na ogół ubogie społeczeństwo kresowe tylko w niewielkim stopniu mogło zaspokajać lokalne, najczęściej bardzo rozległe potrzeby szkolne, oświatowe i kulturalne, szczególnie na wsi kresowej, głęboko

---

³ Tamże.

zacołanej cywilizacyjnie. W tym celu, aby żadne dziecko polskie poza granicami Rzeczypospolitej nie było pozbawione opieki kulturalnej, zbierano środki na fundusz szkolny. Zarząd Główny Polskiej Macierzy Szkolnej zwracał się z prośbą do Polaków o ofiary i zapisy na cele szkół kresowych, zachęcał do zakładania opiekuńczych kół Polskiej Macierzy Szkolnej, niosących czynną pomoc w utrzymaniu istniejących i uruchamianiu nowych ośrodków polskiej kultury⁴.

Polska Macierz Szkolna posiadała 28 kół w województwie wileńskim i w trzech powiatach woj. nowogródzkiego, z tego cztery w samym Wilnie. Liczyły one około 1 500 członków. Decentralizacja stosowana w organizacji kół Macierzy umożliwiała pewną specjalizację oświatową. Prace oświatowe zarządu zmierzały w trzech zasadniczych kierunkach. Pierwszy to utrzymanie szkół, opieka przed- i pozaszkolna oraz oświata pozaszkolna. W dziale szkolnictwa działalność Macierzy obejmowała szkoły zawodowe i powszechne. Szkoły zawodowe prowadziło koło w Nowej Wilejce, żeńską szkołę zawodową, szkołę przysposobienia gospodarczego I stopnia w Nowej Wilejce oraz szkołę przysposobienia gospodarczego II stopnia w Wilnie. Szkolnictwo powszechne było jednym z głównych przedmiotów troski zarządu centralnego. Jednakże szkół tych w stosunku do występujących potrzeb było wciąż za mało. Ale w prowadzeniu szkół Macierz nie ograniczała się tylko do udzielania dzieciom nauki, lecz organizowała także pomoc niezamożnej dlatwie, tworząc przy szkołach wypożyczalnie podręczników szkolnych oraz powołując koła opiekuńcze, które podejmowały opiekę nad materialnym stanem szkoły i jej uczniów. Dlatego przy poparciu lokalnych władz szkolnych udało się zorganizować opiekę nad poszczególnymi szkołami. Każda szkoła otrzymywała od zarządu biblioteczkę dla młodzieży, z księgozbiorem liczącym od 30 do 70 książek. Biblioteczki szkolne służyły nie tylko młodzieży, ale korzystali z nich również dorośli. Nauczyciele oprócz zajęć szkolnych brali udział w pracach oświatowych pozaszkolnych, prowadząc kursy wieczorowe, świetlice, organizowali imprezy okolicznościowe, wygłaszali odczyty, itp.

Oświata pozaszkolna, która stanowiła drugi ważny przedmiot troski zarządu centralnego, obejmowała przede wszystkim walkę z analfabetyzmem, a zwłaszcza z jego wtórną postacią, kiedy duża ilość młodzieży po wyjściu ze szkoły zapominała po kilku latach umiejętności czytania i pisania. Sposobem zapobiegania analfabetyzmowi była akcja walki z analfabetyzmem metodą nauczania jednakowego, kursy wieczorowe dla dorosłych, ze szczególnym uwzględnieniem przedporobowych. Akcję dokształcania przyszłych żołnierzy Macierz pod-

⁴ LCVA, zespół 53, t. 1683 Towarzystwo Polskiej Macierzy.

jęła na skutek porozumienia Zarządu Głównego w Warszawie z Ministerstwem Spraw Wojskowych.⁵

Domy Ludowe, z których korzystali wszyscy mieszkańcy, prowadziły Kola Macierzy w Krasnem i Dziśnie.

Natomiast czytelnie-świetlice, powstałe z inicjatywy Zarządu Centralnego, a wykorzystywane na potrzeby organizacji życia kulturalnego w długie zimowe wieczory, istniały przy wszystkich szkołach Macierzy. Do dyspozycji czytelnicy pozostawały biblioteki szkolne, zaprenumerowane dwa tygodniki „Gospodarz Polski” i „Plon” oraz zakupione gry towarzyskie.

Biblioteki stałe posiadały wszystkie Kola Macierzy, z wyjątkiem: Oszmiany, Wołożyna, Wilejki, Siwęcian i Szczuczyna oraz Kola im. E. Dmochowskiej w Wilnie. Niektóre z Kół utrzymywały po dwie biblioteki stałe, a także prowadziły biblioteki wędrowne. Celem nadania im większej sprawności Zarząd Centralny powołał do życia centralę bibliotek wędrownych, która prowadziła ewidencję miejscowości posiadających biblioteki wędrowne, utrzymywała kartoteki książek znajdujących się w terenie, uzupełniała stare i organizowała nowe komplety biblioteczne, a ponadto udzielała wszelkich informacji w zakresie prowadzenia takich bibliotek. Biblioteki spełniały przede wszystkim cele samokształceniowe, prowadzone w zespołach. Równocześnie zasilaly księgozbiory szkolne i biblioteczne Macierzy wydawnictwami bezpłatnie przekazywanymi przez wydawnictwa: „Oświata i Wychowanie”, „Oświata Polska”, „Nasza Praca”, „Nasz Program”, „Oświata Pozaszkolna”, „Przegląd Oświatowy”, „Przewodnik Oświatowy”, „Polacy za Granicą”, „Biuletyn Oświatowy”, „Przewodnik Wiejski”, „Siew Młodej Wsi” i „Plon”⁶.

Odczyty były kolejną formą, którą prowadziły Kola w: Drui, Jodach, Świrze, Wilejce, Dziśnie oraz akademickie i im. H. Sienkiewicza w Wilnie. Na wyróżnienie w tej akcji zasługiwało Koło akademickie, które z odczytami docierało do różnych środowisk: domów noclegowych, domów ludowych, świetlic, schronisk itp. Szczególną postacią akcji odczytowej był Uniwersytet Ludowy, prowadzony przez Koło akademickie, którego członkowie wyjeżdżali do wsi i miasteczek, gdzie wygłaszali pogadanki obejmujące zagadnienia życia współczesnego, ze zwróceniem szczególnej uwagi na higienę i uzależnienia, zwłaszcza alkoholowe. Akcja obejmowała dwie formy: Ruchomy Uniwersytet Ludowy (RUL), którego prelegenci zmieniali z dnia na dzień miejsce pobytu, i Stały Uniwersytet Ludowy (SUL), gdzie prelegenci zatrzymywali się w jednej miejscowości przez kilka dni, wygłaszając szereg odczytów, ujętych w cykle, i starając się nawiązać ze

⁵ S. Suda, *Zestaw zarządzeń Ministerstwa Oświaty oraz Centralnej Rady Związków Zawodowych w zakresie oświaty dorosłych 1918–1939, 1944–1964*, Warszawa 1965.

⁶ LCVA, zespół 53, t. 1594, Towarzystwo Polskiej Macierzy Szkolnej.

sluchaczami głębszy kontakt oświatowy. Inne formy akcji oświatowej, jak zespoły taneczne lub śpiewacze, były słabiej realizowane w podejmowanej pracy kulturalnej.⁷

Polska Macierz Szkolna Wileńsko-Nowogródzka, której zarząd wojewódzki znajdował się w Wilnie przy ul. Orzeszkowej 11 B, prowadziła walkę o oświatę i kulturę polską adresowaną do ludności kresowej.

Stan szkolnictwa, a dokładnie rosnące potrzeby w dziedzinie oświaty powszechnej i niemożność jej zaspokojenia przez państwo sprawiły, że główny wysiłek organizacyjny i finansowy zarząd wojewódzki skierował na szkoły powszechne. Znaczącą część szkół prowadził zarząd wojewódzki, inne kierowane były przez zarządy okręgowe, które otrzymywały na ten cel od zarządu wojewódzkiego odpowiedniej wysokości zasilki. Rozmieszczenie szkół na terenie obu województw było następujące: woj. wileńskie, pow. brasławski – 3, dziśnieński – 5, mołodeczański – 3, oszmiański – 3, postawski – 5, święciański – 1, wilejski – 8, wileńsko-trocki – 7; woj. nowogródzkie, pow. baranowicki – 10, lidzki – 10, nieświeski – 2, nowogródzki – 6, słonimski – 7, stołpecki – 6, szczuczynski – 6, wolożyński – 4⁸.

Ważną rzeczą było też wsparcie udzielane przez organizacje opiekuńcze. Nad szkołami w Wilnie opiekę sprawowali: pracownicy Banku Rolnego, Zrzeszenie Sędziów i Prokuratorów, Gimnazja – im. E. Orzeszkowej, ss. Benedyktynek, i oo. Jezuitów. Na utrzymanie szkół Zarząd Wojewódzki otrzymywał także zasilki od instytucji i związków oraz osób prywatnych. Poza tym niezbędna pomoc napływała również z Kuratorium Okręgu Szkolnego, z Senatu Uniwersytetu J. Piłsudskiego, z Koła Wilnian przy Towarzystwie Rozwoju Ziem Wschodnich, od pracowników Fabryki Samochodów Osobowych i Półciężarowych, od Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, od pracowników Polskiej Agencji Telegraficznej, od Korpusu Podoficerskiego itd.⁹

Polska Macierz Szkolna utrzymywała dwie szkoły zawodowe: w Baranowiczach i Słonimie. W Baranowiczach znajdowało się Gimnazjum Koedukacyjne Kupieckie i Gimnazjum Męskie Drogowe, natomiast w Słonimie prowadzona była żeńska Szkoła Krawiecko-Bielizniarska¹⁰.

Ponieważ oświata pozaszkolna dla Polskiej Macierzy Szkolnej należała do ważnej dziedziny działalności programowej, przeto jej szkoły stanowiły ognisko oświaty pozaszkolnej. Obejmowała ona: biblioteki stałe i wędrownie, czytelnie-

⁷ LCVA, zespól 53, t. 3027, Towarzystwo Macierzy Szkolnej.

⁸ LCVA, zespól 53, t. 3335, Towarzystwo Macierzy Szkolnej.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

-świetlice, kursy dla dorosłych, domy oświatowe, domy ludowe oraz wielotematyczną akcję wykładową.

Bibliotek stałych Macierz posiadała 29. Znajdowały się one w: Baranowiczach, Brasławiu, Dokszycach, Druż, Duksztach, Dziśnie, Głębokiem, Jodach, Lidzie, Miorach, Mołodecznie, Nowogródku, Nowej Wilejce, Nowym Pohosćcie, Postawach, Podgrodziu, Prozorokach, Radoszkowicach, Sielcu, Sienieżycach, Słonimie, Stołpcach, Szczuczynie, Wilnie (3), Woronczy, Wsielubiu i Żyrowicach¹¹.

Obok bibliotek stałych, działały też biblioteki wędrowne. Przy ich rozmieszczeniu zarządy Kół korzystały z pomocy i wskazówek instruktorów oświaty pozaszkolnej przy inspektoratach szkolnych.

Czytelnie-świetlice organizowane były przede wszystkim w lokalach szkół Macierzy, przy bibliotekach stałych, w domach oświatowych i ludowych oraz w lokalach uzyskanych lub wynajętych. Najczęściej świetlice wyposażone były w radioodbiorniki, gry towarzyskie i czasopisma („Mały Dziennik”, „Plon”, „Młody Polak” i „Dzwonki”), częściowo zakupione przez Zarząd Wojewódzki, a częściowo ofiarowane przez instytucje opiekujące się szkołami. Szczególnie duże zainteresowanie czytelniami-świetlicami występowało w niedziele i święta.

Kursy dla dorosłych najczęściej prowadziło Akademickie Koło Polskiej Macierzy Szkolnej w Wilnie. Zazwyczaj na takich kursach, na których realizowano program szkoły powszechnej, nauczycielami była młodzież akademicka, pracująca bezinteresownie. Niezbędne do nauki podręczniki dostarczały kursantom Inspektoraty Szkolne oraz Zarząd Wojewódzki Macierzy. Słuchacze kursów korzystali z istniejących przy szkołach bibliotek i czytelni.

Domy oświatowe prowadziły stałą pracę oświatową. Polegała ona na gromadzeniu, w godzinach przedpołudniowych, dzieci w wieku przedszkolnym, którym opiekę i organizację zajęć, wspólne zabawy, gry i śpiew zapewniała lokalna społeczność. W godzinach popołudniowych natomiast, przychodziła do lokalu domu oświatowego młodzież starsza celem odrabiania lekcji, a w godzinach wieczornych, młodzież dorastająca i dorośli. Mogli oni tu czytać gazety, wypożyczać książki i uczestniczyć w zajęciach świetlicowych. Ponadto prowadzono w nich poradnictwo w zakresie szycia, robótek kobiecych, a także prowadzenia gospodarstwa domowego, w tym sztuki kulinarnej. Można więc powiedzieć, że domy oświatowe były dla środowisk wiejskich stałymi ogniskami oddziaływania oświatowo-kulturalnego na dzieci, młodzież i dorosłych¹².

Polska Macierz Szkolna posiadała dwa domy ludowe: w Postawach i Kraśnem. Dom Ludowy w Postawach administrowany był przez zarząd koła, który

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

prowadził czytelnię-świetlicę i wynajmował sale na kino, przedstawienia i zabawy, a w Kraśnem został wydzierżawiony miejscowemu oddziałowi.

Akcja wykładowa prowadzona była przez wszystkie Akademickie Koła Polskiej Macierzy Szkolnej w Wilnie i na prowincji. Na uwagę zasługuje Ruchomy Uniwersytet Ludowy, którego organizacja polegała na wyjazdach akademików w czasie ferii świątecznych i wakacyjnych z latarniami projekcyjnymi i wygłaszaniu pogadanek ilustrowanych przezrocza. Zarząd Wojewódzki subsydiował akcję Ruchomego Uniwersytetu Ludowego oraz wypożyczał Kołu Akademickiemu latarnie i przezrocza. Ponadto niektóre zarządy kół organizowały prelekcje i odczyty we własnym zakresie¹³.

Jak wcześniej wspomniano, Zarząd Wojewódzki Polskiej Macierzy Szkolnej w Wilnie obejmował swą działalnością obszar dwóch województw: wileńskiego i nowogródzkiego. Na tym terenie posiadał 31 kół i 3 czytelnie, jako filie danego koła. Koła miały siedzibę w następujących miejscowościach: Brasław, Jody, Miory, Nowy Pohost, Głębokie, Dzisna, Dokszyce, Prozoroki, Mołodeczno, Oszmiana, Postawy, Święciany, Podbrodzie, Wilejka, Wojstom, Nowa Wilejka, Wilno (3), Baranowicze, Lida, Nieśwież, Nowogródek, Woronczka, Wsielub, Słonim, Żyrowice, Stolpce, Szczuczyn, Ostryna i Wołożyn, natomiast czytelnie-świetlice w Kozaczyźnie pow. święciański oraz w Sielcu i Sienieźyczach powiatu nowogródzkiego. Siedem zarządów kół posiadało uprawnienia zarządów okręgowych (Brasław, Głębokie, Baranowicze, Nieśwież, Nowogródek, Słonim i Stolpce)¹⁴.

Przez pewien okres z Polską Macierzą Szkolną organizacyjnie związana była Biblioteka i Czytelnia im. Tomasza Zana w Wilnie, założona w 1920 roku przez grono osób skupionych w Zarządzie Koła Bibliotecznego im. T. Zana Towarzystwa Polskiej Macierzy Szkolnej Ziem Wschodnich. Instytucją utrzymującą Bibliotekę było Towarzystwo Pomocy w Samokształceniu im. T. Zana. Koło to powstało w połowie listopada 1919 roku z inicjatywy wiceprezesa Macierzy ks. Stanisława Miłkowskiego i postawiło sobie za zadanie organizację i szerzenie czytelnictwa.

Biblioteka im. T. Zana pełniła rolę centralnej biblioteki wszystkich wileńskich szkół. Część szkół posiadała własne biblioteki, były to jednak tylko wypożyczalnie, które ani wielkością księgozbioru, ani urządzeniami technicznymi nie dorównywały bibliotece publicznej, gdzie specjalistyczna obsługa, oddana swoim obowiązkom, i całodniowe otwarcie, a przede wszystkim pewność, że w czytelni potrzebną książkę zawsze się otrzyma, stworzyła warunki znacznie dogodniejsze, niż mogła zapewnić biblioteka szkolna. Biblioteka im. T. Zana

¹³ Tamże.

¹⁴ LCVA, zespól 53, t. 3335, Towarzystwo Macierzy Szkolnej.

była dobrze znaną młodzieży wileńskiej. Odgrywała w życiu miasta niemałą rolę kulturalną i wychowawczą. Na jej terenie zbliżali się wzajemnie, czerpiąc z zasobów kultury polskiej – Polacy, Litwini, Białorusini, Rosjanie i Żydzi. Należy dodać, że ze względu na swe urządzenia techniczne Biblioteka była w Wilnie miejscem pokazów przy wykładach z dziedziny bibliotekarstwa powszechnego, udzielała wskazówek metodycznych osobom doksztalającym się w zakresie organizowania i prowadzenia bibliotek oświatowych oraz zapewniała praktykę słuchaczom Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej.

W swojej historii Biblioteka miała także ważne zmiany organizacyjne. Koło Biblioteczne im. T. Zana, usamodzielniając się, utworzyło Towarzystwo Pomocy w Samokształceniu im. Tomasza Zana, zgodnie z założeniami statutowymi towarzystwa współdziałało na rzecz rozwoju nauki i kultury na Ziemiach Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej, przede wszystkim przez dostarczanie uczącym się książek i pomocy naukowych. Biblioteka im. T. Zana przeszła więc w posiadanie Towarzystwa, przy czym ta część księgozbioru, którą Koło Biblioteczne zdobyło, będąc jeszcze w organizacji Polskiej Macierzy Szkolnej, została przez Macierz przekazana Towarzystwu jako wieczysty depozyt, wszystkie nabytki od kwietnia 1932 roku były własnością Towarzystwa. Innym ważnym zdarzeniem było podpisanie przez Antoninę i Elżbietę Żukowskie aktu darowizny na rzecz Towarzystwa Pomocy w Samokształceniu im. T. Zana ich Biblioteki, istniejącej w Wilnie od 1910 roku pod nazwą Czytelnia E. Żukowskiej, mieszczącej się przy ul. Mickiewicza 28. Hojny dar, składający się z 10 500 tomów książek w językach polskim, francuskim i innych językach obcych oraz z mebli bibliotecznych, pozostał tymczasem, jako filia im. T. Zana, w swym dawnym lokalu i pod kierunkiem A.E. Żukowskich.

Do Rady Towarzystwa w Samokształceniu im. T. Zana, obok zarządu koła bibliotecznego, weszło wiele osób interesujących się życiem kulturalnym miasta, zatem los biblioteki przez jedenaście lat spoczywał w rękach najbardziej kompetentnych osób¹⁵.

Przedstawione fakty dowodzą, że Polska Macierz Szkolna była instytucją w pełni społeczną. Podstawę finansową jej funkcjonowania stanowiły wyłącznie składki członkowskie i godna podziwu ofiarność społeczeństwa. W celach i kierunkach pracy Polskiej Macierzy Szkolnej dominowała ideologia narodowo-chrześcijańska.

---

¹⁵ LCVA, zespół 53, t. 1807, Stowarzyszenie Polskiej Macierzy Szkolnej im. T. Zana.

SUMMARY

**Polish Educational Society „Macierz Szkolna” of the
Vilnius Region in the Second Republic**

„Macierz Szkolna” was certainly an important educational and tutelary organisation. Like in the other regions, in the region of Vilnius its aim was propagating and supporting education of Christian and patriotic character as well as providing moral and financial support for the pupils. „Macierz Szkolna” Society was especially active in the field of education of children from the lower classes of society.